

СТРУКТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

***Анотація.** У статті проаналізовано тенденції структурних трансформацій у національній економіці. Розкрито зв'язок між інтенсивністю структурних зрушень і темпами економічного зростання.*

Ключові слова: структурні зміни; економічне зростання; види економічної діяльності; деіндустріалізація.

STRUCTURAL POTENTIAL OF UKRAINIAN ECONOMIC GROWTH

***Abstract.** The article analyzes the trends in structural transformations of the national economy. It also represents the relationship between the intensity of structural changes and the economic growth rates.*

Keywords: structural change; economic growth; types of economic activity; deindustrialization.

Світовий промисловий ландшафт зазнав докорінних перетворень упродовж останніх десятиліть внаслідок глибоких структурних зрушень. Відповідні зрушення були спричинені змінами у внутрішній будові національних секторів промисловості, посиленням взаємних залежностей між ними в рамках кооперації у глобальних виробничих ланцюжках, і відбувалися на основі технологічних інновацій. Розвиток так званих технологій "четвертої промислової революції" та конвергенція різних галузей технологій (цифрового виробництва, нанотехнологій, біотехнологій та нових матеріалів) спричинився до появи нових видів виробництва, надавши додаткового імпульсу зміні структури економіки, загостривши конкуренцію на світових ринках.

Тим часом в економіці України переробна промисловість продовжує втрачати позиції: її частка зменшилась з 17.5 до 11.9% упродовж 2007-2019 рр. Низька продуктивність виробництва, скорочення його обсягів, звуження асортименту закладають ризики подальшого технологічного спрощення промисловості, втрати нею конкурентоспроможності на ринках [1]. Зосередження спектру товарного експорту на продуктах низького ступеня переробки (73% у 2019 р.) ускладнює перспективи диверсифікації виробництва та підвищення ролі країни у глобальному поділі праці [2]. Нестача інвестицій внаслідок виведення капіталів з промисловості обмежує розвиток її потенціалу, зумовлює недостатню ефективність техніки і технологій виробництва, неготовність до сучасного етапу індустріальної революції. Втрата робочих місць у галузі спричинює загальний низький рівень суспільного добробуту, адже існує пряма кореляційна залежність доходів на душу населення від зайнятості у промисловості. Нині Україна, за класифікацією Світового банку, належить до категорії країн з рівнем валового національного доходу на душу населення нижчим від середнього [3], тоді як ще на початку 1990-х років - до вищої підгрупи країн із середніми доходами. Отже, присутні ключові ознаки дочасної деіндустріалізації національної економіки.

Структурні зміни безумовно тісно інтегровані у процес економічного зростання. Оцінки інтенсивності структурних зрушень в економіці, виміряні як сума абсолютних значень приростів часток видав економічної діяльності у валовому випуску до попереднього року, демонструють їх нерівномірність у часі (рис.). Порівняння інтенсивності структурних зрушень з темпами приросту сумарного валового випуску свідчить про існування певного зв'язку між ними у динаміці. Зокрема, хвиля структурних зрушень з початку періоду спостережень рухалася суголосно з темпами зростання випуску (це тривало упродовж 2001-2007 рр.), досягла піку під час кризового падіння економіки (2008-2009 рр.) і відтоді вони коливалися у взаємній протифазі аж до завершення наступної економічної кризи (2014-2015 рр.), відтак амплітуда обох коливань згасла і вони гармонізувалися (2016-2019 рр.).

Зв'язок між інтенсивністю структурних зрушень і темпами зростання випуску був позитивним на етапі економічного зростання упродовж 2001-2007 рр. (коефіцієнт кореляції дорівнював 0.53). Взаємний вплив між показниками посилювався, але став від'ємним у період після 2008 р. (-0.83). Порівняння ваги основних секторів економіки свідчить, що кореляція у перший період формувалася

під визначальною дією структурних змін у сукупності первинного і вторинного секторів (0.53), тоді як зв'язок з відповідними змінами у секторі послуг не проявлявся (0.09). Ступінь залежності темпів зростання випуску від інтенсивності структурних зрушень в одному і другому блоках секторів упродовж наступного етапу (2008-2019 рр.) набув додаткової ваги, змінив знак на від'ємний в обох випадках (-0.67 та -0.85, відповідно).

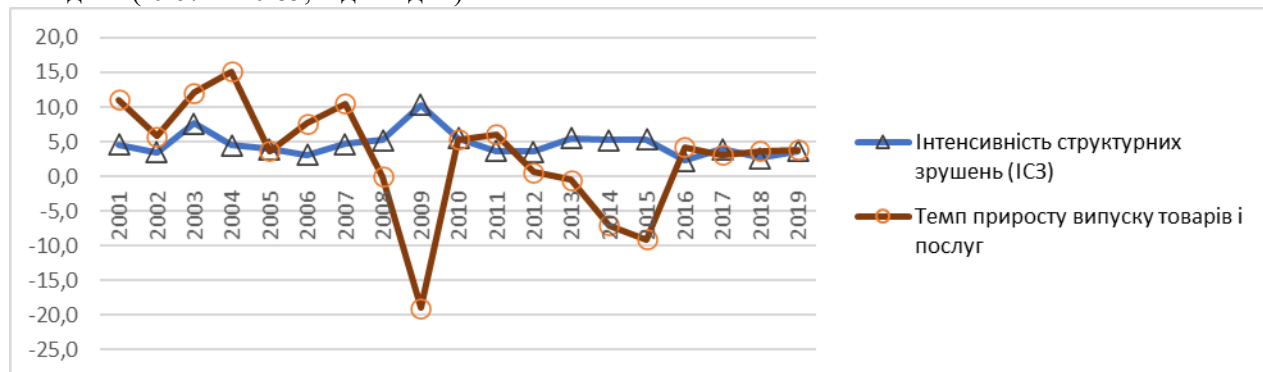

Рис. 1. Інтенсивність структурних зрушень і темпи приросту валового випуску в Україні у 2001-2019 рр., % (у постійних цінах 2016 р.)

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Характер структурних зрушень та їхній вплив на загальну динаміку економіки у рині періоди, наочно ілюструється даними таблиці. Зокрема, напрям структурних трансформацій на етапі 2000-2007 рр. визначався тенденціями до посилення ваги індустріального сектору (частка переробної промисловості у валовому випуску приросла на +3,4%, досягши 32,5%, будівництва – на +1,8% та 10%, відповідно), що сприяло розбудові сфери послуг (передусім сегментів торгівлі (+3,5%), фінансової та страхової діяльності (+1,3%)).

Таблиця 1 – Структура та індекси фізичного обсягу валового випуску за видами економічної діяльності України у 2000-2019 рр. (структура - у цінах 2016 року), %

	Код КВЕД	Структура			Приріст часток		Індекс	
		2000	2007	2019	2000-2007 рр.	2007-2019 рр.	2007 р. до 2000 р.	2019 р. до 2007 р.
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах		100	100	100	0,0	0,0	1,68	0,88
<i>Первинний та вторинний сектори</i>		61,9	59,0	52,7	-2,83	-6,36		
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	10,2	6,3	11,7	-3,91	5,35	1,04	1,61
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	6,9	5,0	4,0	-1,97	-0,93	1,27	0,69
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	6,5	4,3	3,7	-2,21	-0,59	1,18	0,76
Переробна промисловість	C	29,1	32,5	26,0	3,43	-6,51	1,82	0,69
Будівництво	F	8,2	10,0	6,8	1,82	-3,24	1,98	0,58
<i>Третинний сектор</i>		30,9	35,3	41,2	4,43	5,93		
Інформація та телекомунікації	J	1,8	2,2	3,8	0,38	1,57	2,04	1,48
Операції з нерухомим майном	L	1,8	2,4	4,0	0,69	1,55	2,18	1,44
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	1,0	1,8	2,7	0,79	0,89	2,65	1,29
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	4,7	5,1	6,5	0,40	1,38	1,92	1,15
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	2,4	1,7	1,9	-0,72	0,28	1,26	1,07
Освіта	P	3,3	2,1	2,1	-1,17	0,03	1,15	0,90
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	9,1	12,6	12,1	3,48	-0,55	2,04	0,85
Фінансова та страхова діяльність	K	1,8	3,1	2,4	1,25	-0,65	2,42	0,68

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Динамізм цих видів діяльності дав потужний імпульс економічному зростанню на тому етапі (наприклад, приріст випуску переробної промисловості становив 82% у 2007 р. порівняно з 2000 р., відповідно, приріст сукупного валового випуску досяг 68%). Повернення структурних тенденцій у зворотному напрямі (що було зумовлене падінням виробництва та супроводжувалося зменшенням частки переробної промисловості у валовому випуску на 6,5%, будівництва – на 3,2%, потягло до низу й торгівлю (-0,6%), частково фінансову та страхову діяльність (-0,7%)) упродовж 2008-2019 рр., спричинило ефект гальмування економічної динаміки (валовий випуск впав на 12% у 2019 р. порівняно з 2007 р.).

Висхідна динаміка окремих видів діяльності сфери виробництва і послуг протягом обох періодів спостережень (сільського господарства, ІК послуг тощо) не мала достатнього потенціалу для чільного впливу на підсумкову динаміку валового випуску. Зокрема, зростання сільського господарства не згенерувало висхідну економічну динаміку, що взагалі властиве галузям первинного сектора. Що стосується ІК послуг (телекомунікації (електрозв'язок), комп'ютерне програмування, консультування та надання інформаційних послуг), то ступінь такого впливу відповідає їхній вазі у складі цілого випуску, а вона відносно мала (3,8% у 2019 р.); до того ж базові витрати цих видів діяльності за елементами витрат на проміжне споживання припадають на імпорتنу продукцію (так, частка імпортової техніки – комп'ютерів, електроніки перевищує 79%), тому розвиток цього сектору послуг мало залежить від національного виробництва. Позитивна динаміка багатьох видів діяльності сфери послуг, що тривала упродовж 2000-2019 рр., забезпечила у підсумку таке збільшення частки сектора послуг у валовому випуску (до 41% або на понад 10%), що переважило сукупну частку всіх підгалузей промисловості разом узятих та мало б свідчити про перехід економіки до постіндустріальної стадії, якби не суперечливі тенденції у первинному секторі.

Проведений аналіз свідчить про те, що структурний чинник відіграє вагомую роль в економічній динаміці як на висхідній так і на низхідній її траєкторії;

тренди структурних змін на траєкторії економічного зростання у секторі виробництва формувалися під впливом накопичення ваги вторинного сектора (переробної промисловості та будівництва) і послаблення первинного (сільського господарства та добувної промисловості), що сприяло структурній модернізації економіки. Вже на низхідній траєкторії впливи набули протилежного спрямування: вага первинного сектора збільшилась саме за рахунок сільського господарства, а вторинного – впала, що є ознакою структурної деградації економіки;

гальмування економічної динаміки зумовлене трансформацією структури виробництва з розширенням частки тих галузей, які за своїм режимом відтворення в змозі генерувати лише відносно низькі темпи зростання;

зважаючи на загальну структуру економіки та вагу окремих її складових, вирішальною передумовою позитивних для економічної динаміки структурних зрушень слугує посилення ролі переробної промисловості, що здатне створювати значні мультиплікаційні ефекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шовкун І.А. (2019). Інвестиційний клімат як чинник промислового розвитку в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2019; 4:70-103. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2019.04.070>
2. Шовкун І. А. (2020). Залежність української економіки від промислового імпорту та передумови формування ефективної виробничої спеціалізації. *Економіка промисловості*. № 3 (91). С. 5-28. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.03.005>
3. United Nations Industrial Development Organization (2019). *Industrial Development Report 2020. Industrializing in the digital age*. Vienna.

Шовкун Інна Анатоліївна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ, e-mail: econvvv9@gmail.com

Shovkun Inna A. - PhD in Economics, Leading Researcher, State Organization «Institute of the Economy and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv, Ukraine, e-mail: econvvv9@gmail.com